

Srđan Vrcan

Iz izvještaja o radu Upravnog odbora Sociološkog društva Hrvatske podnesenog na godišnjoj skupštini*

Dužnost mi je podnijeti ovoj godišnjoj skupštini izvještaj o djelovanju Sociološkog društva Hrvatske, i posebno o radu njegovog Upravnog odbora u razdoblju od prošle godišnje skupštine, održane 10. travnja 1970. godine, do danas. Pri tome, ovaj izvještaj odnosi i na ono početno razdoblje iz ovog perioda, u kojem je Upravni odbor Društva djelovalo u nešto drugačijem sastavu, na čelu s dr Josipom Obradovićem.

Razumije se, očito je da se, podnoseći ovaj izvještaj, nalazimo pred jednom dilemom. Naime, bilo bi moguće čitav izvještaj, pa i našu kasniju raspravu — koja će nadam se slijediti, ograničiti samo na rad Upravnog odbora, ili pak nešto šire i na djelovanje našeg društva, kao jedne čisto strukovne organizacije. To bi, priznajemo, bilo ne samo lakše nego i komotnije. Međutim, ponašajući se na taj način, riskirali bismo da se sami pokažemo ispod onog što se danas od nas kao sociologa očekuje. Ako za ikog — za bilo koje strukovno udruženje — ima opravdanje da se raspravljajući o vlastitom radu i djelovanju ponaša kao da živi i djeluje u jednoj kuli od bjelokosti ili u jednom potpuno izoliranom društvenom prostoru, takvo opravdanje za sociologe i njihovo udruženje teško se može održati. Drugim riječima, ni za nas sociologe nema nikakvog dobrog opravdanja da danas raspravljamo o svom radu, zatvarajući se samo u okvire svog profesionalnog društva i svoje struke. Zbog toga osjećamo da smo dužni barem nešto reći ne samo o radu društva, nego i nešto šire i o razvitku, ili u jednom vrednosno neutralnijem smislu o kretanju sociologije u našoj republici u proteklom razdoblju, barem u nekim njenim bitnim dimenzijama. I ponajviše i ponajprije o svemu onome što nam je suočavanje naše sociologije s našim suvremenim društvenim prilikama nametnulo za razmišljanje i za raspravu u ovom trenutku. U kontekstu i o takvim stvarima, kao što su npr. neke prešutne pretpostavke velikog dijela naše suvremene sociologije, nazori o njenom mjestu, ulozi i dometu u našem današnjem društvu. Istina, u ovom pogledu neke stvari su rečene na skupu u Portorožu i nema potrebe da ih se ovdje ponavlja. Međutim, ipak u ovoj prilici i sa ovog mjesta nismo u stanju kazati sve ono što bismo kao sociolozi možda morali reći i zaključiti.

* Uvodno izlaganje na Redovnoj skupštini Sociološkog društva Hrvatske održanoj 25. veljače 1972. godine.

Čini nam se da se naša sociologija u proteklom razdoblju po prvi put suočila s jednom sasvim novom i osobito širom društvenom situacijom, koja je odredila njene opće društvene okvire. Naime, u proteklom razdoblju naša je sociologija živjela u jednoj široj društvenoj situaciji, koja je imala sva obilježja veoma duboke društvene krize. Ta kriza je bila ne samo duboka, nego je zahvatila skoro sva područja društvenog života u nas. Ona se, na neki način, javila kao čvorište i sjecište nekih trendova društvenog života koji dominiraju u suvremenim povijesnim prilikama. U tom pogledu, ta se kriza na razini svakodnevnog života otkrivala kao kriza do tada vladajućeg sistema vrijednosti, kao kriza oblika društvene organizacije, koji su do tada prihvaćeni kao optimalni, kao kriza nekih društvenih ustanova koje su od strategijskog značenja za održanje i funkcioniranje društvenog sistema. Isto tako, ona se javila kao kriza vladajućih obrazaca institucionalizirane kulture, tj. ustaljenih i društveno zaštićenih i odobrenih načina mišljenja i vrednovanja, kao kriza koja je prilično neočekivano pogodila i dominantne interpretacije prošlosti i sadašnjosti te zahvatila i tekuće projekte budućnosti. Ta kriza je izvukla na javu sve duboke unutarnje napetosti i proturječnosti našeg društva, ona je odjednom otkrila postojanje nejavne, podzemne i prizemne razine društvenog života i javnog mnijenja, ona je razotkrila sve oštre konflikte koji su bujali u njedrima našeg društva i potresli čitav društveni sistem. Na kraju, ona je kao i svaka duboka društvena kriza izvela na javnu pozornicu društvenog djelovanja sve različite realno postojeće društvene snage te je na neki način — a negdje skoro preko noći — aktivirala i one društvene obrasce koji su na prvi pogled odavno bili zaboravljeni. Ona je otvorila i pružila šanse svim mogućim projektima daljnjeg društvenog gibanja. Jednom riječju, ona je na djelu ponovno pokazala i potvrdila inherentnu problematičnost čitavog svijeta društvenih instituta i struktura, ona je otkrila inherentnu labilnost mnogih društvenih aranžmana, ona je praktički potvrdila očitu otvorenost budućnosti.

Takva je situacija za našu sociološku misao mnogostruko značajna i zanimljiva. I ne samo, i ne prije svega po tome što je to bila i danas ostala jedna sasvim nova društvena situacija.

Prvo, takva situacija je otvorila i nametnula, ponekad i na okrutan način, sve temeljne dileme naše suvremene sociologije. U tom kontekstu ta situacija je natjerala mnoge sociologe da se ponovno intimno zapitaju: »Znanje zašto?« i »Znanje za koga?«. Ona je bila povod i ostala poticaj da se kritički ispita i preispita mnogo toga što se u drugim uvjetima pretpostavljalo prešutno kao nešto što se samo po sebi razumije. Štoviše, i ponešto što je sociologija, izgrađena u uvjetima relativno stabilnih društvenih struktura, prihvaćala kao normalno. U tom smislu konkretna društvena situacija u kojoj se naša sociologija našla i još uvijek nalazi, nametnula je i našim sociolozima ozbiljnu potrebu kritičkog preispitivanja svoje vlastite teorijske savjesti. I ne samo čisto teorijske.

Drugo, situacija društvene krize, koja je dovela u pitanje veoma značajne stvari, stavila je na probu i sposobnost naše sociologije da bude u kritičnim trenucima društvenog zbivanja društveno relevantna i znanstveno orijentirana i utemeljena. Naime, u situaciji o kojoj je riječ moglo nam se učiniti opravdanim da se zapitamo, da nije naša sociologija po svom stvarnom predmetu znanost ostatka, kako je to negdje napisao A. Gouldner, koja, istina,

može biti veoma zanimljiva pa i duboka, ali se faktički ipak bavi pretežno onim pojavama što su veoma udaljene od strategijskih područja društvenog života.

Treće, takva situacija stavila je na probu i sposobnost naše sociologije da naslućuje i prati veoma dinamične društvene procese. Naime, društvene prilike, u kojima se naša sociologija kretala, pokazale su koliko dinamičan može biti društveni život i kako se u relativno kratkom vremenu mogu dogoditi veoma krupne društvene promjene, bilo u javnom mnijenju, općoj idejnoj klimi, ili čak i u institucionalnom društvenom kontekstu. U stvari, imali smo prilike vidjeti kako se veoma brzo obnavljaju stare strukture i stari načini mišljenja pa kako ponovno oživljuje veliki dio političkog svijeta stare Jugoslavije. I tako dalje.

Imajući samo ovo na umu naša sociologija se mora danas više nego ranije zapitati, da li je na visini onoga što zahtijeva povijesna situacija te, isto tako, i na visini onoga što ta situacija faktički pruža kako za sociološku teoriju tako i za iskustveno istraživanje. Jer, ponekad nam se s pravom čini da onaj isti stjecaj društvenih okolnosti, koji nam na prvi pogled, ili čak sa stajališta vlastite osobne sudbine, izgleda veoma neugodan i uznemirujući, zapravo predstavlja veoma privilegirani stjecaj društvenih okolnosti za razvitak sociološke misli.

Bilo bi veoma lijepo i ugodno kad bismo govoreći o razvitku naše sociologije mogli ustvrditi da se naša sociologija u cijelosti u protekle dvije godine ubrzano razvijala, sve šire i cjelovitije potvrđivala i išla stalno naprijed. Razumije se, naša sociologija je u proteklom razdoblju učinila značajne korake naprijed i šire se afirmirala na način koji nije za potcjenjivanje. Ona je u svakom slučaju postala zrelija i šira nego što je bila ranije. Porastao je broj onih, koji se stručno i na kvalificiran način bave sociologijom ne samo kao vlastitim zanimanjem, već i kao svojim životnim pozivom. Izmijenio se u tom pogledu raniji odnos između ljubitelja i prijatelja sociologije i sociologa iz hobija i kvalificiranih sociologa koji stvarno stoje na razini suvremene sociološke misli i sociološke znanosti. Vjerujemo i želimo vjerovati, da se u pozitivnom smislu izmijenio i odnos između onih koji stvarno ili pretežno žive za sociologiju i onih koji samo žive od sociologije. Povećao se broj sociologa koji se sistematski i na trajan način bave iskustvenim sociološkim istraživanjima. Pojavio se stanoviti broj mladih ljudi i novih imena koji sigurno idu putem svoje znanstvene afirmacije u sociologiji. Proširio se i krug pitanja i raspon područja društvenog života, koja privlače sustavni interes naših sociologa, tako da je opći horizont naše sociologije danas sigurno širi nego ranije. Povećao se broj sociologa u Hrvatskoj koji redovito objavljuju sociološke radove. Pojačalo se nastupanje naših sociologa na stručnim i znanstvenim skupovima ne samo u zemlji nego i u inozemstvu. Povećao se interes mladih ljudi za sociologiju. Učinjeni su stanoviti — iako još uvijek početni — koraci u pravcu stabilizacije studija sociologije na razini trećeg stupnja. Čine se prvi koraci u pravcu stvaranja jednog jedinstvenog i modernog instituta za sociološka istraživanja u Hrvatskoj. Postoji stanovita potražnja za sociološkim istraživanjima i sociološkim analizama u širim dijelovima naše javnosti. Želi se barem ponekad čuti i riječ sociologa, ili barem nekih sociologa. I, na kraju, u proteklom razdoblju izišlo je nekoliko vrijednih i zanimljivih socioloških knjiga i studija iz pera naših sociologa. Štoviše, u tome pogledu baš proteklo razdoblje izgleda da je bilo veoma plodno.

Postoje, međutim, i stvari koje se ne mogu upisati u rubriku s pozitivnim predznakom. Prije svega, u proteklom razdoblju bila je dovedena u pitanje sociologija kao nastavna disciplina na gimnazijama te isto tako i na fakultetima prirodnih i tehničkih znanosti. Namjesto da se sociologija na takvim fakultetima dalje razvija i sve više specijalizira, te potvrđuje ne samo kao predmet općeg obrazovanja već i kao sastavni i nužni dio specijalizirane nastave, postojala je namjera da se sociologija reducira na opcioni predmet i kasnije faktički eliminira. Nadalje, još uvijek postoji previše veliki broj onih koji čak i na razini sveučilišta predaju sociologiju a da se nisu ozbiljnije potrudili da saniraju na vrijeme onu akontaciju koja im je izvorno data, te da svojim radovima opravdaju tu činjenicu. Još gore je stanje u nastavi sociologije na srednjim školama, gdje još uvijek sociologiju prečesto predaju nastavnici, koji ne samo da nisu kvalificirani za taj posao nego nerijetko nemaju za to ni posebnih sklonosti. Još uvijek nije na zadovoljavajući način riješeno pitanje sustavnog prevođenja najznačajnijih djela iz sociologije na naš jezik, tako da ne samo što nemamo neka značajna suvremena djela u prijevodu nego još uvijek nemamo prevedena ni ona djela koja spadaju u sociološku klasiku. Još uvijek ne postoji neka značajnija biblioteka koja bi na stalan i sustavan način objavljivala radove naših sociologa i rezultate socioloških istraživanja u nas. Još uvijek ne možemo ni izdaleka biti zadovoljni načinom i tempom stvaranja magistara i doktora sociologije u nas. Još uvijek ima previše stručno školovanih sociologa, koji ostaju dulje vremena nezaposleni, dok sociologiju predaju osobe bez odgovarajućih kvalifikacija. Još uvijek sociološka istraživanja ne participiraju na adekvatan način u razdiobi sredstava koje društvo izdvaja za znanstvena istraživanja. Postoji ne samo plima ideja i oseka sredstava nego briga oko nabavke sredstava još uvijek zauzima više vremena od rada na istraživanju. Još uvijek postoje mnoge krupne radne organizacije koje nemaju i ne traže stručne sociologe. Još uvijek postoje neka središta i neka područja u našoj republici u kojima se nije uspjelo oformiti barem jednu značajniju grupu sociologa istraživača. Još uvijek postoji previše slaba želja da se sociologe ne samo sluša i sasluša već, daleko prije, da ih se barem ponekad i posluša. Za sociologiju i sociologe danas, očito, šira javnost više zna nego što je znala ranije, ali od toga nema baš mnogo koristi. I tako dalje.

U tom pogledu mogli bismo zaključiti, da je sociologija u Hrvatskoj u proteklom razdoblju učinila stanovite korake naprijed, ali postoji još mnogo toga da se uradi.